

Yaşamın Üç Kriteri

Zekeriya ERDİNÇ*

Özet

Aşkla yoğurulmuş sanat yapıtı yaşamı sorgular. Bu sorgulama manevi (sprituel) boyuta da sahip insanın ölüm ve aşk karşısındaki çaresizliği etrafında hararetlenir ve dolaylı olduğu oranda da yoğunlaşır. 2800 yıl önce yazılı edebiyatı başlatan Homeros'un "Odysseus Destanı"nda ve ondan bin yıl önce gerçekten yaşamış, Gilgamiş adlı bir kralın söz konusu bu iki kutsal kavram karşısındaki çaresizliğini taptaze günümüze taşıyan kil tabletlerde olduğu gibi. İnsan, Odysseus Destanında doğar doğmaz kaybettiği manevi huzurunu ararcasına, tanrıların doğrudan dâhil olduğu olgular dünyasında kendini ve varoluş gerekçesini bulmaya çalışır. Savrulduğu evrende doğal yerini bulup, nefes alıp verir gibi aşkı yaşamak için çaba sarf ederken, yaşamın dayatmaları ve karşısına çıkan güçlü yanlısalar onu geçmişin hüsrانlarına, özlemlerine ve geleceğin projelerine gömer; işini zorlaştırır. İzmirli Homeros, tarihin derinliklerinden günümüze ve insan varoldukça çağlar ötesine, geçmiş ve geleceğin arasına sıkışarak sürekli stres altında gündüz düşleri gören insanın ölümsüzlük anlamına gelen "iyi yaşama" ulaşması için bilge Odysseus'un sesiyle yaşamın, dolayısıyla sanatın özü olan aşkın ölümsüzlüğünü haykırıyor.

Anahtar Kelimeler: Nifak, Kaos, Kalyptein, Carpe Diem, Ölümsüzlük

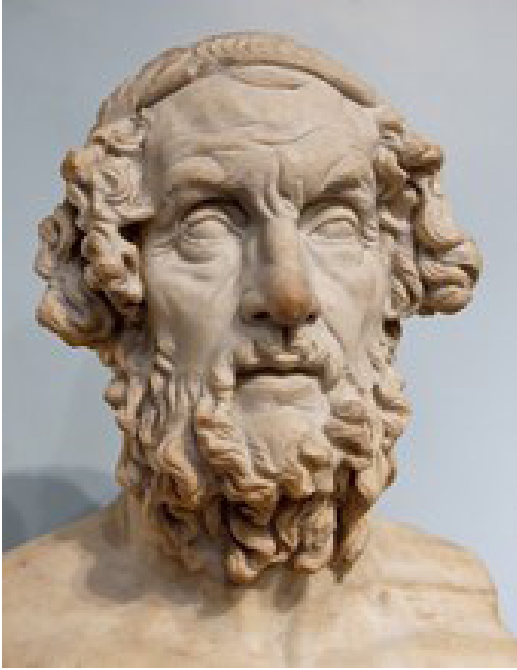
Three Criteria Of Life

Abstract

An artwork kneaded with love grills the life. This leads to a fervor around the desperation of the man also with a spiritual dimension against death and love, and an escalation as devious as it gets; such as in "Odyssey" of founder of written literature, Homer, as well as the tabloids which tell the desperation of a king called Gilgamesh that had lived a thousand years before him, against these two notions of holiness, contemporarily. In "Odyssey", man tries to find itself and its reason of existence in a world of plots with the gods directly involved, as if it had lost the spiritual peace at the time of birth. Difficulties of life and strong illusions buries it to the frustrations of the past, nostalgies and dreams of future, and it compels, while it tries to live the love like finding its habitat breathing in the universe it skids. Smyranean Homer yells the immortality of the entity of life, love, with the voice of The Wise Odyssey, to let the man who has been daydreaming under a perpetual stress in between the past and the future, since the depths of history and will be until beyond the ages as long as it exists.

Keywords: Strife, Chaos, Kalyptein, Carpe Diem, Immortality

*Öğr.Gör. Kocaeli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü, Kocaeli. zekerdinc@gmail.com

Resim 1. Homeros, Roma Kopyası, British Museum.

İki bin sekiz yüz yıl önce yaşamış İzmirli Homeros “Odysseus” adlı destanında zamana ve mekâna bağlı olmayan insana seslenircesine, felsefenin iki temel sorusunu sorar ve yanıtlar (Resim 1). İlk soru; ölümlüler için iyi bir hayat ne demektir? İkincisi ise; er geç ölecek biri için başarılımış bir yaşam ne anlama gelir? Bu soruların sorulduğu dönemin değer yargılarına göre sürekli yeniden yanıtlanması gerekir. Sorular aynı kalır fakat yanıtları değişir. Güncelliğini koruması da bu yüzdendir. “Başarılmış bir hayat nedir?” sorusundaki başarı genelde peşinde koşulan, ne okul, ne toplumsal, ne de ticari bir başarıdır.

Odysseus destanının aynı zamanda, Yunanca yazılmış ilk edebiyat metinleri olduğu bilinir. Mezopotamya’nın Homeros’tan bin yıl önce gerçekten yaşamış Uruk şehrinin büyük kralı Gilgamiş’i konu edinen ve aynı sorunun sorulduğu, altında yazarının imzası olmayan kil tabletleri saymazsak, yazılı edebiyatın da Homeros ile birlikte bu metinlerle başladığı söylenebilir (Homeros, 2011, 12).

Odysseus Yunanistan yarım adasında bulunan İthaka sitesinin hayal ürünü bir kralıdır. Penelope adında güzeller güzeli bir karısı, Telemakhos adında yeni doğmuş

nur topu gibi bir oğlu vardır. Zavallı Odysseus vatanında mutlu bir yaşam sürerken korkunç bir savaşa katılmak zorunda kalır.

Homeros Odysseus’un barıştan, sevgiden, aşktan nefrete, kaosa, felakete, oradan tekrar barışa, sevgiye ve aşka evrilen hayatını çok güzel işler. Odysseus’un istemeden içine düştüğü ve yirmi yıl sürecek bu macerada başına gelmeyen kalmaz. Aslında olağanüstü güzel anlatılan bu hikaye hayatın kendisidir. Odysseus’un yaşamı, her birimizin yaşamının bir yansıması gibidir. Bizler de bir bakıma doğarak kaybettiğimiz mutlak huzuru yaşam boyu arar dururuz.

Kıçına yediği tokatla gözlerini dünyaya açan insan, doğar doğmaz kendini bir kaosun içinde bulmaz mı? Yediği tokatla birlikte içine dolan havayla körpe ciğerleri yanar, kavrulur. Her şeyden önce ciğerlerini kavuran havaya alışmak durumundadır. Kıçında ve ciğerlerinde hissettiği acı, tam bir felaket değil midir? İnsan, aslında yaşamı boyunca dünya ile tanışmadan önceki huzuru aramaz mı? İşte Homeros’un “Odysseus” adlı destanındaki ahenk, kaos, felaket ve tekrar ahenk çizgisine sahip yaşam döngüsü budur. Destan “nifak elmasının” neden olduğu ve yirmi yıl sürecek olan çalkantılarla doludur.

Tanrılar kralı Zeus, Olympos dağında Troya savaşının kaderini Yunanlılar lehine değiştirecek olan büyük kahraman Akhilleus’u dünyaya getiren su perisi Thetis ile bir ölümlü olan Teselya kralı Peleus’un evlenmelerine karar verir. Hazırlanan düğün şölenine biri dışında bütün ölümsüzler davetlidir. Fitne, fesat ve kötülük tanrıçası Eris, böyle mutlu bir olayı sabote edebileceği endişesiyle davet edilmez. Davet edilmediğini öğrenince küplere biner, bir şekilde törene gelir. Diğer tanrıların şaşkın ve tedirgin bakışları arasından istifini bozmadan geçerek, kurulan ziyafet sofrasının tam ortasına bir elma koyar. Elma o kadar güzeldir ki; adeta içinde bulunan bir ışık kaynağı ile aydınlanmakta, altın gibi parlamaktadır. Elmanın üzerinde herkesin rahatlıkla okuyabileceği; “Dünyanın en güzel kadınına!”, cümlesi yazılıdır. Yazıyı okuyan her tanrıça, “Demek ki benim için!” diye düşünür. Herkes elmaya sahip olmak

ister. Yarışma düzenlenir ve finale üç tanrıça kalır: Zeus'un karısı İmparatoriçe Hera, en sevdiği kızı Savaş ve Bilgelik Tanrıçası Athena ve halası Aşk ve Güzellik Tanrıçası Aphrodite. Finale kalan üç güzel sabırsızlıkla Zeus'a dönüp elmanın sahibini bir an önce bulmasını isterler. Karısı, kızı ve halası arasında kalan Zeus zor durumdadır; karar veremez. Aklına kurnazca bir fikir gelir. Oğlu Hermes'ten tarafsız birini bulup getirmesini ister. Bunun üzerine o da dağlarda sürülerini otlatan bir çobanı yakasından tutup getirir. Hermes'in getirdiği çoban alalade biri değildir. Troya Kralı Priamos'un küçük oğlu, Troya savaşının büyük kahramanı Hektor'un kardeşi, Prens Paris'tir. Elmaya talip olan birbirinden güzel bu üç kadın vaatleriyle Paris'i etkilemeye çalışarak aralarında yarışacaklardır. Hera; "Eğer elmayı bana verirsen sana sahip olduğum imparatorluğu veririm!", der. Athena; kendisine vermesi karşılığında onu tüm savaşların muzafferini yapacağına söz verir. Ama Paris hiç düşünmeden; "Eğer bana verirsen, sana dünyanın en güzel kadınına âşık ederim!" diyen Aphrodite'e verir.

O çağın en güzel kadını güzeller güzeli Helene'dir. Tüm Yunan krallarını sahip olabilmek için birbiriyle savaşmanın eşiğine getiren ve sonunda Sparta Kralı Menelaos'un karısı olan Helene... Aphrodite'in içirdiği aşk iksirinden sonra Helene'in gözü Paris'ten başkasını görmez olur. Paris de onu ilk fırsatta Troya'ya kaçıtır. Bunun üzerine tüm Yunan kralları birleşirler ve Troya'ya savaş açarlar. Bu savaş bir yönüyle karısı tarafından aldatılmış bir kralın hiddetinin hikâyesidir. Yunan kralları savaşa katılmaya mecburdur; Helene'i geri almak ve Melenaos'a teslim etmek zorundadırlar. Dolayısıyla Odysseus da yirmi yıl boyunca hayatını zindana çevirecek olan bu kanlı savaşa hiç istemese de gitmek zorunda kalır (Graves,2012, 362).

Üç farklı kaotik durum barındıran İlyada ve Odysseus destanı küçük çocuklara okunamayacak kadar vahşet içerir. Birinci kaos, Eris'in saçtığı nifak tohumlarıyla başlar. İkinci kaos, herkesin hayatını felakete çeviren savaştır. Üçüncüsü ise, Odysseus'un şu meşhur atını Troya'ya sokmasından sonra

yaşanır. Atın içine gizlenen Yunan askerleri on yıl boyunca bir türlü açılmayan şehrin kapısını gece yarısı açarlar. Açılan kapıdan içeri giren gözü dönmüş Yunan ordusu, taş üstünde taş bırakmaz, kadınların ırzına geçtikten sonra tek bir canlı kalmayacak şekilde yaşlı, çocuk demeden katlederler. Savaş boyunca Yunanlıları destekleyen Athena bile bu insanlık dışı olaya çok öfkelenir. Amcası Poseidon'dan zafer sarhoşluğu ile ülkelerine dönmek için yelken açarlara şefkatli davranmamasını ister. Odysseus savaşı Yunanlılara kazandırmak için on yıl, on yıl da evine dönmek için harcıyıp ağır bir bedel ödeyerek vatanına ulaşabilen nadir insanlardan biridir.

Odysseus on yıl süren kanlı savaştan sonra evine, İthaka'ya, aşka, ahenge ulaşmak demek olan "iyi yaşam, başarılı yaşam" için de on yıl harcar. Öykü, iyi bir yaşamın bulunmasına dönük katıksız bir felsefe içerir. Neden Odysseus'un vatanına dönmek için bu kadar uzun bir zaman harcaması gerekmiştir? Çünkü; evine dönüşü Poseidon'un çok tepkisini çeken bir olayla başlar. Odysseus ve adamları, Poseidon'un oğullarından Polyfemos adındaki, insan eti yiyen tek gözlü bir kiklopsun gözünü dağlamıştır. Her baba gibi oğlunun intikamını almak ister. Bu nedenle Poseidon, Odysseus'un hayatını mahvedecektir. Onun güzel hayata, aşka, huzura, barışa ulaşmasına elinden geldiğince engel olacaktır.

Poseidon, kaos içinde cebelleşen Odysseus'un yaşamının ahenge ulaşmaması, hayatının anlamını unutmaması için yoluna türlü türlü engel koyar. Mesela şarkılarıyla hafızasını silen deniz kızlarını başına musallat eder. Büyücü Kirke'nin adasında yedikleri nefis meyveler ve lotus çekirdeği adamlarının ve kendisinin aklını alır. Odysseus İthaka'yı ufukta görse bile umursamadan geçip gider. Her seferinde Poseidon, Odysseus'un hayatının anlamını unutmaması için elinden geleni yapar.

Tüm bu engellerin arasında bir taneisi; "İyi yaşam nedir?", sorusuna felsefi bir yanıt vermesiyle diğerlerinden ayrılır. Bu engelin adı büyüleyici bir güzelliğe sahip, ölümsüz bir peri olan Kalypso'dur. Kalyp-

so'nun adası besili koyunlar, karidesler, bil-lur gibi akan dereler, yemyeşil bir orman ve nefis bir gün batımı, etrafında en az Kaly-pso kadar güzel diğer perilerle dolu cennet gibi bir yerdir. Yunancada tüm adların bir anlamı olduğu gibi, Kalypso adı da "Kalyp-tein" (saklamak, alıkoymak) fiilinden türetil-miştir. Odysseus'u adasında görür görmez deliler gibi âşık olur ve o andan itibaren sonsuza kadar alıkoymak, hapsetmek, saklamak ister. Kalypso Odysseus'u yedi yıl boyunca alıkoymak (Graves, 2012, 954).

Resim 2. Theophile Bra (1822) "Odysseus".

Odysseus, tamamıyla hayatının anlamını unutmamıştır. Her akşam bir kayanın üzerine oturur, yönünü İthaka'ya çevirerek yedi yıl boyunca iki gözü iki çeşme ağlar (Resim 2). Ta ki Athena; her akşam hüngür hüngür gizlice ağlayan adamın haline acıyana kadar. Babası Zeus'a yeterince cezasını çektiğini ve evine dönmesi için Odysseus'a izin vermesini ister. Zeus da özellikle kızlarına karşı yürekleri daha da yufka olan tüm babalar gibi sevgili kızının talebini geri çevirmez. Habercisi Hermes'e;

"Git söyle, onu artık özgür bıraksın!", der. Hermes kanatlı sandaletlerini giyer, süpermen edasıyla gökyüzünü ve engin denizleri katederek emri götürür. Kalypso emri duyar duymaz büyük bir hayal kırıklığına uğrar, ne yapacağını şaşırır, deliler gibi âşık olduğu adamı bırakmak istemez. Zeus'a veryan-sın eder fakat bırakmak zorunda olduğunu bilir; emir büyük yerdendir. Odysseus'un onu terketmemesini nasıl sağlamalı, kalma-sı için onu nasıl ikna etmelidir? Âşık olduğu adamı kaybetmemek için herhangi birinin kolay kolay geri çeviremeyeceği bir teklifte bulunur. "Zeus'un emrine rağmen benimle kalırsan; şimdiye kadar hiçbir ölümlünün sahip olamadığı şeyi, sana ölümsüzlüğü ve sonsuz gençliği bahşederim", diyerek son kozunu da oynar. Kalypso, Şafak Tanrıçası Eos'un düştüğü hataya düşmek istemez. Zamanın birinde Eos da Tithanos adında bir ölümlüye âşık olmuş, kendisiyle kalma-sı durumunda ona ölümsüzlüğü teklif etmiş ama sonsuz gençliği de vermesi gerektiğini akıl edememiştir. Tithanos sadece ölümsüzlük teklifine razı olur; fakat asırlar, tan-rılar için göz açıp kapama süresi kadar kısa bir zaman sonra Tithanos iyice yaşlanmış, kullanılamaz hale gelmiştir. Eos, Tithanos ile ne yapacağını bilemez. Onu öldüremez de artık; bir kere ölümsüzlük vermiştir, ayakaltında dolaşmasını diye ağustos böceğine çevirir (Graves, 201, 188). Bu nedenle Kalypso aynı şeyin kendi başına da gelmemesi için, Odysseus'a ölümsüzlük ile birlikte son-suz gençliği de teklif eder. Odysseus bilge bir tavırla teklifi anında reddeder. Kalypso'nun teklifine karşılık verilen bu "Hayır!" yanıtı, felsefenin doğuşu olmakla birlikte; "İyi hayat nedir?" sorusuna verilen ilk yanıt olarak kabul edilir (Homeros 2011, 109-115). Bu dünyanın, öldükten sonra hurilerin etrafımızda pervane olacağı bir cennetin çabalayanları olan bizler, yaşarken kapısı ardına kadar açılmış benzer cennette son-suza kadar genç kalarak, bir peri ile yaşa-mak teklifini anında geri çevirebilir miyiz? "Hayır!" demeden önce en azından oturup biraz olsun düşünmez miyiz? Ama bir An-tik Yunan bilgisi olan Odysseus ölümlü bir yaşam, yerine göre ıskalanmış, başarı-lanmamış ölümsüz bir yaşamdan çok daha

iyidir. ‘İnsanoğlunun amacı ölümsüzlüğe ulaşmak değil, iyi yaşamı burada ve şimdi elde etmektir’ düşüncesiyle verdiği “hayır!” yanıtında; “İsteyene ver onları, bana seni gerek seni...” diyen Yunus Emre’nin bilgeligi saklıdır.

Anlatılan bu hikâyede Antik Yunan Evrensel Dünya algısı (cosmogenese) bilgeliliğinin, dolayısıyla “İyi yaşamın” üç kriteriyle karşılaşılır. İlki, korkulardan arınmaktır. Başta ölüm korkusu olmak üzere korkularını yenmiş olan bilgedir. Hayatımızı saran, varoluşumuzu köşeye sıkıştıran üç tür korkudan bahsedilir. Birincisi utangaçlıktır. Utangaçlık bir topluluğa hitap etmeye alışkın değilsek, kızarma, bozarma, terleme, sesimizin çatallaşması, titremesi, rengimizin atması, dilimizin dolaşması, boğazımızın kurumması, kalbimizin çarpması gibi hastalıklı bir durum şeklinde kendini gösterebilir. İkinci korku türü fobilerdir. İnsanların yüzde doksanınin sahip olduğu, fareye, böceğe, karanlığa, sudaki yosuna, düşeceği sanılan asansöre, v.b. sayısız fobileri vardır. Korkunun üçüncü türü ise en şiddetlisi olan ölüm korkusudur. Ölüm korkusu ben merkezli (egosantrik) değildir. Yani sadece kendi ölümümüzden değil, sevdiğimizimizin ölümünden de korkarız (Ferry, 2007, 21-22).

Korkan ya da şiddetli endişe duyan insan, aptal ve acımasız hale gelir. Bu ruh hali bilgelikle bağdaşmaz. Korktuğumuz zaman, kendimizi koruma içgüdüsüyle aptallaşırız. Çünkü bir kurbağa, bir fare, bir böcekten korkan, sanki beyaz bir köpekbalığı karşısındaymiş gibi tepki verir. Dolayısıyla korku insanı aptal ve egosantrik yapar. Korkunun egemen olduğu bir dünyada yaşayan bizler her şeyden korkar olduk! Küresel ısınmadan, sera etkisinden, delik ozon tabakasından, Amerika’dan, küreselleşmeden, işsizlikten ve daha binlerce şeyin korkusuyla adeta panik içindeyiz. Dolayısıyla insanı bencilleştiren korku, Yunanlılar için bilgelige engel olan bir kavramdır. Bilgeliliğin ön koşulu; özgürce düşünebilmek, sevebilmek, başkalarına açılabilirdir. Bu haliyle korkularımız bizi birlikte yaşamaktan alıkoyar. İyi bir yaşamın korkulara karşı kazanılmış zaferler olmadan elde edilmesi

mümkün görünmüyor.

İyi yaşamın ikinci kriteri, Odysseus’un hikâyesinin özünü de teşkil eden geçmiş ve gelecek kavramlarıdır. Geçmiş ve gelecek iyi yaşamı engeller. Geçmiş bizi geriye çekerek, gelecek de ileriye iterek şimdiki zamanda yaşatmaz. Stoacı düşünür Seneque de, geçmiş ve geleceğin bizleri iyi yaşamdan kopardığını, tek gerçek zaman boyutu olan şimdiki zaman boyutunda kalmamızı engellediğini, asıl yaşamdan uzaklaştırdığını düşünür ve “eyleme geçilebilen yegâne zaman boyutu olan anı yakala!”, der (Ferry, 2007, 20). Neden geçmiş ve gelecek bizleri şimdiki zamandan, andan uzaklaştırır? Spinoza’nın “Hüzünlü Tutkular” adını verdiği, özlemlerle, hüsranslarla, pişmanlıklarla yüklü, suçluluk duygularımızı kabartan geçmiş bizi gecenin üçünde uykumuzdan eder. “Tanrım, böyle bir şeyi nasıl yapabildim?” diyerek, yapmış olduğumuz hataları tamir etmeye çalışarak harcadığımız zamanlar, yaşanacak zamandan çaldığımız zamanlar değil midir? Geçmiş bizi geriye çeker ve geleceği yaşamak için atılırız. İlerde her şeyin daha iyi olacağını düşünürüz. Arabamızı, evimizi, eşimizi, çevremizi değiştirmek isteriz (Ferry, 2007, 35). Geçmişin geriye, geleceğin ileriye çekmesiyle genellikle anda yaşanan şey gerilim ve strestir.

Odysseus sayısız badireyle dolu on yıl süren savaşta, arkasından bir on yılda ülkesine dönmek için harcadığı zamanlarda yoğun bir İthaka özlemi içinde kıvrılır. Yirmi yıl boyunca İthaka’ya ulaşma umudu, özlemi içindedir ama anın içinde bulması gereken İthaka aşkını yaşayamaz. Oysa Homeros’tan miras kalan ve özellikle stoacıların üzerinde durduğu bilge, en az pişmanlık duyan, en az uman, en fazla seven; şimdiki zamanda yaşayabilendir (carpe diem) (Ferry, 2007, 36).

İyi yaşamın üçüncü kriteri; kusursuz bir ahenkle hareket eden ölümsüz evrenin bir parçası olan Dünya üzerinde kendi yerini bulabilmektir. Tıpkı bir organın organizma içinde bir yeri olduğu kadar doğal, herkesin bu kusursuz düzende sahip olduğu ama çoğu zaman bulamadığı bir yeri vardır. Odysseus’un yeri İthaka’dır. Aristoteles’e göre evren, organize edilmiş bir düzen dü-

şüncesidir. Evren düzeni Aristoteles'e göre ahenkli olduğu için güzeldir (Ferry, 2007, 34). Ölümsüz evren içinde gerçek yerimizi bulduğumuzda bizler de ölümsüzlüğün bir parçası olmuş olur, ölümsüzleşiriz. Böylece evrenin bir parçası olarak düzenin de bir parçası oluruz ve sadece bir geçişten ibaret olan ölümün hiçbir önemi kalmaz.

İyi yaşamın kriterleri, korkuları yenmek, şimdiki zamanda yaşamak, ölümün sanıldığı kadar kötü bir şey olmadığına, sadece bir geçiş olduğuna, evrenin ve sonsuzluğun birer parçası olduğumuza inanmaktır. Düşünce tarihinde "iyi yaşam nedir?", sorusuna verilen bu yanıt Homeros'tan on asır önce yazılmış "Gılgamış" destanında da, Budist gelenekte de karşılığını bulur.

Kaynakça

- Agizza, R. (2006). Antik Yunan' da Mitoloji. (Çev. Z. Zühre İlkelen). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ferry, L. (2007). Vaincre Les Peurs. Paris: Odile Jacob.
- Graves, R. (2012). Yunan Mitleri. (Çev. Uğur Akpur). İstanbul: Say Yayınları.
- Homeros, (1997). İlyada. (Çev. Azra Erhat, A. Kadir). İstanbul: Can Yayınları.
- Homeros, (2011). Odysseia. (Çev. Azra Erhat, A. Kadir). İstanbul: Can Yayınları.

Görsel Kaynaklar

- Resim 1. Homeros, Roma Kopyası, British Museum. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Homer_British_Museum.jpg (26.06.2015).
- Resim 2. Theophile Bra (1822) "Odysseus". https://en.wikiquote.org/wiki/R._A._Lafferty#/media/File:Ulysse_dans_Ile_de_Calypso (26.06.2015).